

Η Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή (μέρος 2ο)

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

του Πασχάλη Κιτρομηλίδη
ομοτ. Καθηγητή Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Το άνοιγμα της Σχολής προς τον Διαφωτισμό

Η σχολή εισέρχεται στον 18ο αιώνα αναδιοργανωμένη και στελεχωμένη από μια διαδοχή σημαντικών καθηγητών, που συρρέουν από πολλά σημεία της γεωγραφικής περιφέρειας και ιδίως από τις νήσους του αρχιπελάγους, για να

προσφέρουν τις υπηρεσίες τους.

Μεταξύ αυτών και ο Ευγένιος Βούλγαρης, που κάνει αισθητή την παρουσία του στους φιλολογικούς κύκλους, που άρχισαν να εμφανίζονται στην Πόλη την εποχή του Διαφωτισμού. Η συμβολή του όμως υπήρξε θεμελιωδέστερη στην αποσαφήνιση της πολιτικής του Πατριαρχείου, που συντελείται ακριβώς περί τα μέσα του 18ου αιώνα μετά την κρίση του Αναβαπτισμού. Θεμελιώδης συντελεστής της πολιτικής αυτής υπήρξε ο προβληματισμός για την ανασύνταξη των δυνάμεων του Ορθόδοξου γένους, που η Μ. Εκκλησία έβλεπε να απειλείται από την πίεση των αιρέσεων και τους εξισλαμισμούς. Οι ενέργειες της Μ. Εκκλησίας στον χώρο της διοίκησης, της παιδείας και της Ιεραποστολής στις δεκαετίες του 1750 και του 1760 μπορούν να ερμηνευθούν υπό αυτό το πρίσμα: χαρακτηριστικά ως αναφερθούν η ίδρυση της Αθωνιάδας και η αναβάθμιση της Πατριαρχικής Μεγάλης του Γένους Σχολής με την πρόσκληση του Βούλγαρη, η ανάκληση του αυτοκεφάλου των εκκλησιών Αχρίδος και Ιπεκίου, των οποίων το ποίμνιο διαβρωνόταν από τους εξισλαμισμούς, η δράση τέλος για είκοσι συναπτά έτη του χαρισματικού ιεραπόστολου Κοσμά του Αιτωλού για τον επανευαγγελισμό της Δυτικής Βαλκανικής.

Σε μια εποχή Διαφωτισμού, σε μια εποχή δηλαδή διανοητικών αλλαγών και πύκνωσης των εκδηλώσεων της πνευματικής ζωής, η Πατριαρχική σχολή δεν αναμένεται πλέον να επιτελεί απλώς έργο εκπαίδευσης και κατάρτισης στελεχών, αλλά εντάσσεται στο ίδιο το πλέγμα των συντελεστών της αλλαγής.

Η Σχολή εξακολούθησε να λειτουργεί για το υπόλοιπο του 18ου αιώνα. Την τελευταία δεκαετία του αιώνα σχολαρχούσε ο Σέργιος Μακραίος, παλαιός μαθητής του Βούλγαρη στην Αθωνιάδα. Ωστόσο στην χαραυγή του νέου αιώνα, επί Καλλινίκου Ε', σημειώνεται μια νέα σημαντική πρωτοβουλία της Μ. Εκκλησίας σε σχέση με την σχολή. Αποφασίζεται να μεταφερθεί η σχολή από το Φανάρι στην Ξηροκρήνη στην ακτή του Βοσπόρου και να στεγασθεί για μεγαλύτερη άνεση στον ηγεμονικό οίκο του Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, που θα αγόραζε η Εκκλησία προς τον σκοπό αυτό. Το σημαντικότερο στο όλο εγχείρημα υπήρξε η απόφαση να κληθεί στην σχολαρχία ο Δωρόθεος Πρώιος νέος κληρικός και λόγιος, σπουδασμένος στην Δύση, με σαφή ευνοϊκή προδιάθεση προς τον Διαφωτισμό. Ο οραματισμός του Πρώιου για την Μεγάλη του Γένους Σχολή ήταν να αποβεί πνευματικό ίδρυμα πανεπιστημιακού επιπέδου, με προορισμό, όχι μόνο την εκπαίδευση, αλλά και την έρευνα θεμάτων της πατρίου παιδείας. Οι ερευνητικές φιλοδοξίες του Πρώιου για την σχολή φαίνονται στην μνημειώδη πρωτοβουλία του για την σύνταξη λεξικού της ελληνικής γλώσσας, της περίφημης «Κιβωτού».

Ενδεικτικό του πνευματικού κλίματος της σχολής κατά την εποχή αυτή του

γενναίου ανοίγματος προς τον Διαφωτισμό είναι και μια κατά πάντα αξιοσημείωτη πληροφορία σε σχέση με την σύνθεση της βιβλιοθήκης της. Το 1830 η βιβλιοθήκη της σχολής περιλάμβανε 568 βιβλία σε ελληνική γλώσσα και 840 σε ξένες γλώσσες. Διαπίστωση αναπόδραστη: κανένας επαρχιωτισμός, καμιά ανασφάλεια και εσωστρέφεια δεν βαρύνει το κλίμα της σχολής.

Η Μ. Εκκλησία στην χαραυγή του 19ου αιώνα, δεν εκδηλώνει ανασφάλεια απέναντι στον Διαφωτισμό και τους φορείς του. Απεναντίας, επιδιώκει να αξιοποιήσει τις δυνάμεις του Διαφωτισμού για να αναβαθμίσει την παιδεία του γένους και να καταστήσει τα αποτελέσματα της βιωσιμότερα κυρίως ως προς την εδραίωση του φρονήματος του χριστιανικού της ποιμνίου.

Η πορεία της Μεγάλης του Γένους Σχολής προς την σύγχρονη ιστορία της Η περαιτέρω πορεία της Μ. Γ. Σχολής ποδηγετήθηκε από σχολάρχες, όπως ο Νικόλαος Λογάδης και ο Μεσημβρίας Σαμουήλ ο Κύπριος, «ξυνωρίς σεπτή και επ' αρετή τε και παιδεία διάσημος», τους όποιους αργότερα διαδέχθηκαν και άλλες κορυφαίες μορφές της λογιосύνης της Μεγάλης Εκκλησίας, όπως ο Φιλόθεος Βρυένιος, ο Ευστάθιος Κλεόβουλος και ο Ιωάννης Αναστασιάδης.

Οι μεγάλοι αυτοί σχολάρχες ποδηγετούν την σχολή προς την σύγχρονη πλέον ιστορία της, που εγκαινιάζεται με την μεταβολή της σε σχολείο μέσης παιδείας, στο κορυφαίο εκπαιδευτικό καθίδρυμα της πολιτικής Ρωμοσύνης και συμβολικά εκφράζεται με την εγκατάσταση της σχολής στο επιβλητικό πορφυρόχρουν οίκημα που δεσπόζει στις ανωφέρειες της δυτικής ακτής του Κερατείου.

Η ορθόδοξη Ρωμοσύνη έδρασε ως στοιχείο ενταγμένο στην οθωμανική κοινωνία. Έτσι και η πατριαρχική σχολή, στους αιώνες της ύπαρξής της, λειτούργησε ως εκπαιδευτικός θεσμός ενταγμένος στην οθωμανική πραγματικότητα, με την οποία συνδιαλέγεται σε όλες τις φάσεις της ιστορίας της και προς την εξέλιξη της όποιας ανταποκρίνεται και συμβάλλει. Θα μπορούσε μάλιστα να παρατηρηθεί ότι αυτό το μειονοτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα υπήρξε ο αγωγός για την παρουσία στην οθωμανική Κωνσταντινούπολη αντικατοπτρισμών από τα σημαντικότερα διανοητικά ρεύματα της ευρωπαϊκής παιδείας, δηλαδή από τον ουμανισμό, τον νεοαριστοτελισμό, τον Διαφωτισμό.

Δεύτερον η σχολή, τα προγράμματα και η κατάρτιση των στελεχών της δεν άφησαν αδιάφορους και τους εκπροσώπους της ίδιας της οθωμανικής λογιосύνης. Ορισμένοι από αυτούς, οι οποίοι εμφανίζονται να εμφορούνται από διευρυμένα διανοητικά ενδιαφέροντα, επιζητούν να πληροφορηθούν από στελέχη της σχολής για ζητήματα καί θέματα της θύραθεν σοφίας που διδάσκονταν σε αυτή. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα υπήρξε ίσως το ενδιαφέρον του Σεΐχουλισλάμη, που ζήτησε από τον σχολάρχη Νικόλαο Κριτία στα μέσα του 18ου αιώνα να του

διδάξει την φιλοσοφία του Αριστοτέλη, με αποτέλεσμα την οθωμανική μετάφραση της Λογικής του Κορυδαλλέα, όπως αναφέρει ρητά ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Τα Ηθικά του Αριστοτέλη, μας πληροφορεί ο Δημήτριος Καταρτζής, ήταν επίσης μεταφρασμένα στα τουρκικά.

Η ιστορία της Πατριαρχικής Μεγάλης του Γένους Σχολής, που ξεδιπλώνεται νοερά στην συνείδηση όλων μας αυτό το επετειακό έτος, ως ανάμνηση και ως άναστοχασμός αναπαριστά, όπως είδαμε, τον διάλογο και την αντιπαράθεση των γενεών, την διαλεκτική της συνέχειας και της ρήξης, την εναλλαγή της παράδοσης και της ανανέωσης, το δράμα με μια λέξη της παιδείας του γένους. Δράμα, αλλά όχι τραγωδία, για να είμαστε ακριβολόγοι. Πρόκειται για δράμα που το συνθέτουν ζωντανά ανθρώπινα πάθη, τα πάθη μιας ζώσας κοινωνίας που κατορθώνει δια της παιδείας, ακόμη και σε χαλεπούς καιρούς, να ανανεώνεται και να επιβιώνει. Αν η βίωση των παθών και των παρεπομένων μας αφήνει συχνά μια γεύση πικρίας και απογοήτευσης, το τελικό αποτέλεσμα που προκύπτει από την αναμέτρηση με τις δοκιμασίες του χρόνου και με την πονηρία της ιστορίας οφείλει να σταθμιστεί με γνώμονα την ποιότητα των ανθρώπινων αποτελεσμάτων που εξακολουθούν για πεντακόσια πενήντα πέντε χρόνια και ως την χαραυγή του 21ου αιώνα να δικαιώνουν την παιδεία και την λογισύνη, που συνδέθηκαν με την λειτουργία της Μεγάλης του Γένους Σχολής.

Πηγή: [Πεμπουσία](#)